

З історії розвитку українського театрального мистецтва в 1917—1918 рр.

Лютнева революція, початок визвольних змагань українського народу і період державного будівництва відкрили нову сторінку в розвитку українського мистецтва. Національне відродження, яке увінчалось відновленням української державності, було одночасно і відродженням національного мистецтва. Творча діяльність митців періоду національної революції збагатила скарбницю як національної, так і світової культури. Не зважаючи на складні соціально-політичні умови, митці засвідчили світові невичерпність творчих сил українського народу. Разом з тим, вони своєю художньою творчістю сприяли підвищенню національної самосвідомості українського народу, прагнули виховати українця-патріота, гідного слави своїх предків.

На цьому шляху діячі української культури не могли не використати такий суттєвий чинник національного життя, як театр, який у всі часи був для культурних народів великою цінністю, мав важливе моральне, культурне та громадське значення. Театральне мистецтво найтісніше пов'язане з суспільством, оскільки його твір живе тільки в момент свого творіння, сприйняття глядачами. Через такий суспільний характер театрального мистецтва і його потребу бути постійно сприйнятим суспільством, як зазначив Д. Антонович, “виникає стремління засобами театрального мистецтва впливати на суспільство, обертаючи театральне мистецтво в агітаційний засіб”¹. Впродовж тривалих утисків українства театр був єдиним проявом національного життя нашого народу, єдиною трибуною, з якої лунало українське слово і заявляло про існування українського народу.

В період революційного піднесення і творення Української держави зросла роль театру як найфективнішого засобу поширення серед народу національної ідеї, пробудження думки і патріотичного почуття.

Існування незалежної держави передбачає функціонування цілого ряду національних культурних установ. Серед київських митців виникла думка докласти зусиль до організації Українського національного театру. 25 квітня 1917 р. в Києві відбулись установчі збори товариства по заснуванню Українського національного театру під проводом талановитого письменника і драматурга В. Винниченка². У своїх виступах митці з'ясували важливі завдання Українського національного театру в тогочасних умовах. На зборах було вирішено обрати комітет по його заснуванню. Серед членів комітету – відомі діячі української культури: актори І. Мар'яненко, С. Паньківський, М. Старицька, М. Орел-Степняк, Л. Курбас, драматурги Л. Старицька-Черняхівська, В. Винниченко, С. Черкасенко, поети О. Олесь, М. Вороний, критики І. Стешенко, С. Єфремов, Д. Антонович, диригенти О. Кошиць, О. Приходько, художники П. Холодний, В. Кричевський, М. Жук та інші. Таким чином, навколо організації Українського національного театру об'єднались найвідоміші діячі українського мистецтва, які мали великі заслуги в розвитку національної культури.

4 травня 1917 р. в музично-драматичній школі ім. Лисенка під головуванням Д. Антоновича відбулося засідання організаційного комітету. На ньому обрали головою комітету В. Винниченка, а його заступниками М. Старицьку і Д. Антоновича³. Почав виходити друкований орган новоствореної мистецької організації – “Театральні вісті”. При комітеті була заснована літературно-репертуарна комісія, до якої увійшли О. Олесь, В. Самійленко, А. Старицька-Черняхівська та інші⁴.

Намагаючись залучити громадськість до важливої справи створення театру, члени комітету звернулись по допомогу: «Комітет закликає скласти жертви якомога швидше. Головний театр має бути заснований у власному будинку. Тільки при підтримці цілої нації ... ми виконаємо доручене нам діло»⁵. Для збору коштів театральні діячі створили спеціальний фонд Українського національного театру⁶. По всій Україні театральні трупи влаштовували вистави, кошти від яких перераховувались в цей фонд. Але без

державної підтримки вирішувати цю проблему було дуже складно. Розуміючи це, керівники Центральної Ради, серед яких було багато відомих діячів української культури, затвердили комітет по заснуванню Українського національного театру як комісію при Генеральному секретаріаті народної освіти. І надалі справа організації театру і розвитку театрального мистецтва стала одним із напрямів діяльності уряду у галузі культури.

16 вересня 1917 р. генеральний секретар освіти І. Стешенко урочисто відкрив у Троїцькому народному домі Український національний театр⁷. На урочистість відкриття була приурочена п'єса В. Винниченка «Пригвожені». Із акторів труп режисерів І. Мар'яненка, М. Садовського, І. Сагатовського, Т. Колесніченка був створений новий акторський колектив. До нього увійшли Г. Борисоглібська, К. Лучицька, Н. Дорошенко, Л. Ліницька, О. Жулинський, Ф. Левицький, І. Мар'яненко, М. Петлішенко та багато інших відомих акторів. До обраної дирекції театру увійшли М. Грушевська, Г. Гаєвський, О. Кошиць, І. Мар'яненко, згодом — М. Вороний⁸.

В театральному сезоні 1917 – 1918 рр. Український національний театр поставив багато вистав: “Не так склалось, як жадалось”, “Зимовий вечір”, “Маруся Богуславка” М. Старицького; “Дай серцю волю – заведе в неволю”, “Дві сім'ї”, “Невольник” М. Кропивницького; “Чумаки”, “Безталанна”, “Мартин Боруля” І. Карпенка-Карого; “Нахмарило” Б. Грінченка; “Лимерівна” П. Мирного; “Лісова квітка” Л. Яновської; “Брехня”, “Молода кров” В. Винниченка; “Осінь” О. Олеся; “На перші гулі” С. Васильченка⁹.

На жаль, різні обставини та труднощі не дали театру піднятися на потрібну художню височінь. Покинули трупу М. Вороний та Г. Гаєвський. Залишившись без талановитих керівників, театр, проіснувавши рік, розпався. Але у розвитку вітчизняної культури він відіграв певну позитивну роль як перший державний український національний театр.

До революції 1917 р. існував тільки один стаціонарний український театр у Києві – трупа видатного режисера М. Садовського, яка постійно грала в Народному Домі¹⁰. За роки творчої діяльності в Києві М. Садовський із

своєю трупю провів величезну роботу, залучаючи до українського театру широкі кола глядачів, виховуючи у них любов і пошану до рідного слова, пісні, художньої драми. Театр М. Садовського став справжнім народним театром. І за низькими цінами на квитки, і за правдивим відтворенням життя та побуту народу він був доступним і зрозумим для широких мас глядачів.

Сезон 1917 – 1918 рр. театр розпочав 1 вересня 1917 р. за давньою традицією – п'єсою І. Котляревського «Наталка-Полтавка», що завжди користувалась великою популярністю у глядачів. Це був вже одинадцятий рік творчості М. Садовського в Києві. З цього приводу газета «Нова рада» писала: «Український театр і М. Садовський це нерозлучні поняття. І тепер, коли одкрито вільні простори нашому слову, ми знову бачимо М. Садовського на своєму славному посту, готового до нової праці, повного задумів надій, сподівань і гарячого бажання творити і далі велике діло».¹¹ Окрім М. Садовського, режисерами театру були Й. Стадник і О. Корольчук.

Як і раніше, репертуар трупи складався переважно з творів української класичної драми. В театрі йшли п'єси «Сава Чалий», «Хазяїн», «Безталанна» І. Карпенка-Карого, «Лимерівна» П. Мирного, «Маруся Богуславка», М. Старицького та інші. Серед нових постановок – «Повстання Марії» за п'єсою В. Винниченка, «Повинен» С. Черкасенка¹². Успіху постановки трупю історичної драми Л. Старицької-Черняхівської «Гетьман Дорошенко» сприяла гра відомих акторів: С. Паньківського, С. Тобілевич, М. Садовського та інших¹³. На Шевченківський вечір, що відбувся 13 березня 1918 р., трупю театру була поставлена поетична драма О. Кобця «Тарасова ніч»¹⁴. В ній автор змалював момент відродження України, коли натхненний словами Т. Шевченка народ розбиває кайдани і з московської в'язниці виходить на волю. Постановки трупи М. Садовського мали успіх серед глядачів і відіграли важливу роль у розвитку українського театрального мистецтва.

Історичного значення подією стала заснування і діяльність «Молодого театру», організованого видатним українським режисером-новатором Л. Курбасом. Театр відкрився 24 вересня 1917 р. у приміщенні Київського

театру мініатюр. До цього він вже рік працював під назвою “Студія”. До складу новоствореної трупи входили молоді талановиті актори: П. Самійленко, Й. Шевченко, М. Терещенко, С. Бондарчук, А. Смерека, С. Мануйлович, Г. Юра, В. Василько, О. Батуля, П. Долина художники А. Петрицький, М. Бойчук, С. Гречаний та інші¹⁵. Переважна більшість акторів були випускниками музично-драматичної школи ім. М. Лисенка і мали спеціальну театральну освіту, чим вигідно відрізнялись від інших українських труп. Ця добре підготовлена молодь, яку не задовольняв стан українського театального мистецтва з його етнографізмом і побутовщиною, створила ґрунт для заснування нового модерного театру.

Л. Курбас у своєму мистецькому маніфесті, який з’явився у пресі напередодні відкриття “Молодого театру”, заявив: “Наша поява тісно зв’язана з розвитком української інтелігентської думки і орієнтації духовної. В літературі нашій, що досі найбільш яскраво відбивала громадянські настрої, ми бачимо після довгої епохи українофільства, романтичного козаколюбства і етнографізму, після “модернізму” на чисто російських зразках зворот великий, єдино правильний, єдино глибокий. Се зворот прямо до Європи і прямо до себе. Без посередників і без авторитетних зразків. В мистецтві шлях єдиний”¹⁶.

За свій перший театральний сезон трупа Л. Курбаса здійснила постановки п’єс: “Чорна пантера і білий ведмідь” В. Винниченка у реалістично-психологічному стилі, “Молодість” М. Гальби та “Йоля” Є. Жулавського у романтичному, а також “Вечір етюдів” за О. Олесем у символічному стилі¹⁷. Таке розмаїття стилів указувало на постійні пошуки режисером і акторами нових засобів сценічного вияву. Л. Курбас утверджував у “Молодому театрі” ті естетичні засади, які мусили вивести національне театральне мистецтво з кризи, сміливо звертався до спадщини світової драматургії та нових творів, прагнув до високого професіоналізму у відтворенні різних стилів та сучасної акторської техніки.

В період національно-визвольної боротьби українського народу за власну державу поживалось театральне життя і на провінції. Коли революція відмінила всі заборони, що довгий час тяжіли над українським театром, в багатьох повітових містах, містечках і селах, де тільки знаходилися справжні подвижники сценічного мистецтва, почали організовуватись театральні гуртки. Репертуарна комісія при комітеті по заснуванню Українського національного театру допомагала аматорам. Вона видавала тексти кращих творів української і світової драматургії і надсилала їх в міста і села, де нещодавно були створені театральні трупи, які дуже потребували підтримки фахівців театральної справи. Для допомоги провінційним аматорським театрам комітетом були організовані режисерські курси. Також вперше була відкрита українська драматургічна школа для робітників¹⁸. Викладали в ній справжні знавці своєї справи: М. Старицька (декламація), І. Мар'яненко та Й. Стадник (сценічне мистецтво), М. Бурачек (грим), Д. Антонович (історія театру) та інші відомі діячі театального мистецтва¹⁹.

Газети досліджуваного періоду донесли до нас багато прикладів створення аматорських театральних труп. Так, режисер С. Балавенський в селі Криве Сквирського повіту на Київщині створив театральний осередок із місцевих селян²⁰. Аматори поставили п'єси Л. Яновської "Повернення із Сибіру", С. Черкасенка "Повинен", І. Тогобочного "Мати-наймичка", з якими гастролювали по різних містах і селам, навіть виступали у Києві²¹. У містечку Сміла Черкаського повіту при товаристві "Українська хата" актор М. Кучеренко створив драматичний гурток, вистави якого мали великий успіх у глядачів²². В Одесі гурт українських солдат давав вистави переважно за творами класиків української драматургії. Отримані гроші військові аматори перераховували у фонд Українського національного театру, витрачали на літературу для солдат²³. Таких прикладів по всій Україні було дуже багато. Репертуар аматорських театрів був переважно старий, побутовий, і виконувався він, звичайно, на аматорському рівні, тому з

художнього боку великих досягнень тут не було. Але популяризація театру сприяла підвищенню культурного рівня населення. З тих часів театральні вистави почали входити в селянське життя і ставати звичайним явищем. Професійні трупи у великих містах починали обновляти свій репертуар сучасними оригінальними п'єсами й перекладами кращих творів світової драматургії. Це сприяло збільшенню інтересу до українського театру серед широких верств населення і поширювало сферу впливу української культури.

1 Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993. – С. 446.

2 Нова рада. – 1917. 27 квіт.

3 Там само. – 1917.- 4 трав.

4 Робітнича газета. – 1917. – 15 жовт.

5 Там само. – 1917. – 13 черв.

6 Нова рада. – 1917. – 13 черв.

7 Кисіль О. Український театр. – К., 1926. – С. 151.

8 Мочульський М. Український національний театр / Літературно-науковий вісник. – 1917. – №5 – 6. – С. 335.

9 Там само. – С. 336.

10 Семчишин М. Тисяча років української культури.- К.,1993. – С. 416.

11 Нова рада. – 1917. – 1 верес.

12 Там само. – 1917. – 24 лист.; Боротьба. – 1918. – 10 берез.

13 Нова рада . – 1917. – 11 жовт.

14 Там само. – 1918. – 16 берез.

15 “Молодий театр”: Генеза. Завдання. Шляхи. – К., 1991. – С. 8.

16 Робітнича газета.-1917.-23 верес.

17 Чорній С. Український театр і драматургія. - Мюнхен - Нью-Йорк, 1980.- С. 353.

18 Нова рада. – 1917.- 8 жовт.

19 Народна воля. – 1917. – 17 (4) жовт.

20 Боротьба. – 1918.-21 квіт.

21 Відродження. -1918. - 23 квіт.

22 Вісник товариства “Просвіта” у Катеринославі. - 1917. - 25 черв.

23 Народна воля. - 1917. - 8 жовт.